

I. ОБРАЗ РІДНОГО СЕЛА У ТВОРАХ ІВАНА ФРАНКА

«Неначе ві сні виринають перед моєю душею забуті тіні давньої минувшини, рисуються виразними силуетами на тлі край-образу мого рідного села, і промовляють до мене давно не чутими, простими, тихими словами, і ворущать моє серце, і витискають сльози на очі. Чи маю вас ловити, тіні сіттю слова?» — писав Іван Якович Франко у вступі до оповідання «Неначе сон», звертаючись подумки до того зеленого куточка на Підгір'ї, де минуло його дитинство, звідки взяв у серце негасимий огонь любові до рідної землі.

Образ рідних Нагуєвич, м'яку й мальовничу природу Прикарпаття, колоритні образи односельців змалював Каменяр у багатьох своїх прозових і віршованих творах. Зіставляючи хронологічно ці твори, можна побачити еволюцію в осмисленні образу рідного села від окремих зарисовок пейзажу, фактів і художніх деталей до глибокої соціальної характеристики й типізації тогочасного галицького села.

Перші спроби пера майбутнього письменника припадають на час навчання в Дрогобицькій гімназії. Гімназійні вправи, написані на основі побаченого й пережитого у Нагуєвичах, є першими паростками художньої творчості могутнього генія Каменяра. У них п'ятнадцятирічний Франко відтворює картини сільського побуту, сільськогосподарську працю, знаходить влучні художні деталі, змальовуючи рідну природу в різні пори року. Так, в оповідці «Опис літа» Франко-учень вдало відтворює літню спеку: «Спекота змагається, сонце бродить по самотньому небі, як той козак по степу, а води в річках й поточках висихають».

Ще глибше виявляється художня обдарованість юного Франка в «Описі пожару», в якому він, згадуючи дитячі роки, розповідає про пожежу в селі. Глибоко вражений народним героєм, Франко

зі щирим співчуттям передає людський розпач: «Як огняні птахи, літають китиці з одної сторони на другу, а люди стоять, як вкопані, хоть вітер аж землю рве. Що ж мали тепер робити тоті бідні люди, коли одної ночі стратили все, що називали своїм, крім святої землі?».

У старших класах гімназії Франко розпочав роботу над історичною поемою «Пани Туркули», в основу якої лягли усні перекази про страшні часи татарської навали. Місце подій — Нагуєвицька Слобода, саме той куточок села, де народився поет. Поема, рукопис якої не зберігся, була першою літературною спробою молодого Франка на історичну тематику. До неї він звернувся майже через десять років у повісті «Захар Беркут», написаній теж у Нагуєвичих.

Ставши на літературний шлях і прагнучи дати «немов мозаїковою роботою виконаний образ тогочасного суспільного життя», письменник черпає повними пригорщами з бездонного джерела навколишньої дійсності теми, сюжети, характеристики персонажів, художні деталі.

У середині 70-х років XIX ст. письменник працював над повістю «із громадського і родинного життя» «Гутак», якою гадав розпочати серію творів про Нагуєвичі. Матеріалом для повісті стали особисті спостереження письменника за життям односельців.

Повість «Гутак» — твір соціально-психологічний. Подаючи фрагменти із тогочасного сільського життя, автор ніби переносить читача у рідне село Нагуєвичі, де однієї неділі відбуваються вибори сільської влади — вїята. Селяни добре розуміють, що народні вибори — це фактично інсценізація, бо обирають «п'явок на їхню працю». Герої повісті — живі нагуєвицькі люди.

На тлі колоритних образів селян подається життя двох родин, що мешкають у Слободі, — Івана Гутака і Яця Хохлачика. На виборах, де Хохлачик підбурював людей проти Гутака, знаючи його тверду і жорстоку натуру, ще тісніше зав'язався вузол ненависті між ними. Франко заглиблюється в психологію вчинків героїв, відкриваючи найпотаємніші аспекти їхнього духовного життя.

Яць Хохлачик — бідний, але працьовитий і чесний господар, щасливий батько, щиро люблячий і по-селянському делікатний чоловік — єдина таємна любов Гутакової жінки. Він різка протилежність лицемірному Гутакові, який, прикидаючись доброю людиною, всією душею ненавидить бідних, б'є свою бездітну дружину, потай мріючи про її смерть.

ІІІ. ЩО ЛЯГЛО НА ПАПІР ІЗ ГЛИБИНИ ЙОГО СЕРЦЯ

У своїх спогадах про Івана Франка художник Юліан Панькевич (а саме його роботи портрет письменника висів над робочим столом Франка), відзначаючи особливу вразливість письменника на людську долю, назвав Каменяра великим чоловіколюбцем.

Та й сам поет з глибини свого серця послав нам слова своєї безмірної любові:

Люди, люди!
Я ваш брат,
Я для вас рад жити,
Серця свого кров'ю рад
Ваше горе змити.

А в листі до Агатангела Кримського, міркуючи над своїми творами, письменник зізнався: «усі вони, особливо моя белетристика, напоєні, так сказати, кров'ю мого серця...».

Тому не дивно, що письменник так співчутливо змальовував важке життя всіх покривджених і погорджених суспільством. Але і в тих своїх героїв, які, здавалось би, не варті нашого співчуття, які впали так низько, що для них чи не єдиним виходом була смерть, він умів знайти щось позитивне, людське. Таке істинно християнське ставлення до людини майбутній письменник взяв у своє дитяче серце із родини. Франко завжди підкреслював велику доброту душі нашого народу, який вміє прощати навіть своїх ворогів. І виявляється це добро саме в момент великих випробувань, бо є визначальною рисою нашого менталітету, який шліфувався в сім'ях, у взаєминах між батьками і дітьми, у вірі в Бога.

Змальовуючи ту моральну основу, на якій тримається сім'я, і яку взяв поет з рідної батьківської хати, він завжди вірив, що жодні біди і трагедії не здатні її розхитати.

Незважаючи на бідність, матеріальну скруту і нестатки, висока моральність у сімейних стосунках, беззастережна повага молодших до старших, дітей до батьків, ставали основою внутрішньої шляхетності і делікатності, доброти і доброзичливості, моральної підтримки в родинному колі, того стрижня, що тримає і сильних, і слабких духом у життєвих незгодах.

Будучи кровно зв'язаний своїм походженням з селом, а потім зустрічаючись із людьми різних соціальних верств, Франко всебічно змальовував життя і в селі, і в місті, описував різні види робіт і заробітків, широкі картини природи і найпотаємніші глибини людської душі. Його твори стали справжньою енциклопедією життя наших земляків понад сто років тому. І над всіма сторінками цієї обширної енциклопедії виділяється одне слово: праця. Праця у всіх її видах і проявах, бо описував ту чи іншу роботу письменник завжди ґрунтовно, вловлюючи саму суть того чи іншого ремесла. Зокрема, звертаючи увагу на найдрібніші, але визначальні деталі, він описав працю коваля в автобіографічному оповіданні «У кузні», важку роботу тих, хто добував нафту, в оповіданнях «Вівчар», «На роботі», «Навернений грішник», а у творі «Вугляр» показав нелегкий труд тих, хто випалював з деревини вугілля і прокладав камінну дорогу. Найбільше письменник описував важкий селянський труд, до якого змалку привчали і дітей. Адже вони пасли гусей, худобу, складали снопи, працювали коло сіна, вночі виганяли на випас коней, збирали в лісі гриби і ягоди.

Лиш в праці мужа вироблявсь сила,
Лиш праця світ таким, як є, створила,
Лиш в праці варто і для праці жить, —

ось кредо Франка, яким він керувався все своє життя.

Письменник видав більше десяти повістей і романів, десяток поетичних збірок, близько сотні оповідань. Він писав їх легко, майже не виправляючи рукописів, бо обдумував і відшліфовував до найменших деталей кожен твір у своїй пам'яті і своєму серці.

НЕ ТАК ТІЇ ВОРОГИ, ЯК ДОБРІЇ ЛЮДИ

Тільки приїхав на пару днів у село, відразу пішов я в ліс, до свого вірного друга, де не раз розсипав свій жаль, губив свій сум, де під скрип могутніх дубових конарів складалися перші мої пісні.

По дорозі зустрів сусіда, який ледве двигав купу якогось шмаття.

— Здорові, дядьку. Ви що, за злісного?

— Та так, зліснюю на старості літ, за сина тут, бо його із злісного забрали до графа за лакея, то він з графом поїхав десь в Італію.

Мене здивувало, що старий несе якийсь шмаття, але він дуже просто вдовільнив мою цікавість: то були верети, які повідбирав у дівчат.

Я давно не був у селі, то ж не знав, які разючі зміни відбулися тут, і то погані зміни для селян.

Віддавна було так, що селяни пасли по лісах худобу, бо трави там були по пояс, аж гнулися до землі, ніби самі просилися під серп.

Потім ліси з громадських стали панськими і управитель «запер» ліс для селян, так що і верети трави не можна нажати. Але жінки і дівчата крадькома все жали, щоб було що дати корові на весь день.

Мене до глибини душі вразило те, що старий так повівся з дівчатами, повідбиравши в них верета, і мимоволі в мене вирвалося з моїх уст:

— Ви що, підстерігаєте жінок і дівчат і верети відбираєте? За зменьку бур'яну? І у вас піднімається рука?

Старий подумав хвилику і мовив:

— Піднімається, небоже, панська служба — мус!

Мені враз стало встидно перед самим собою за того старого сивого чоловіка, батька мого однолітка, з яким я не раз бавився в тім лісі. Ще таке почуття встиду і огиди було раз, коли побачив, як два панські прислужники, «польові», загнали в двір людську худобу, яку не допильнували малі пастушки і вона забрела у панські трави. За коровами прибігли з села жінки, польові виштовхували тих нещасних, обзивали і кляли, на чім світ стоїть.

Одне чи двоє дівчат, що стояли спереду, стали совістити дядьків, яких знали змалку, і раптом один з них став їх бити в лице.

Мене мов окропом хто ошпарив. Я кинувся до тих нещасних дівчаток, а підпанки побачивши мою панську одіж, зупинилися і нехотя відійшли в бік.

Ці хижі яструби щохвилі готові були дерти на шматки своїх односельців, сусідів, щоб догодити панові. Хоч не раз в селі розказували, що граф сам ніколи не виганяв селян, коли ненароком зустрічався з ними в лісі. Мабуть, вважав це нижче свого гонору.

Все робили його злісні польові, одним словом — підпанки, пояснюючи і виправдовуючи таке своє нище поводження з людьми коротко: то робота, служба — мус.

Але ж кожную роботу треба робити з Богом в серці.

***

У Нагуєвичах дуже люблять дві приповідки:

— Не дай Боже з хлопа пана.

— Як пан з пана, то буде сокира віддана, а як пан з хлопа, то дарма робота.

В'їзд в село Нагуєвичі.

ЗМІСТ

Від автора.....	3
Розділ перший.....	3
Образ рідного села у творах Івана Франка.....	3
Розділ другий.....	17
Писав у Лолині, а думав про Нагуєвичі?.....	17
Розділ третій.....	22
Що лягло на папір із глибини його серця.....	22
Розділ четвертий.....	27
Переспіви.....	27
За мотивами Франкової поезії.....	27
В рідному селі.....	27
Пригода в саду.....	29
Як люди волю стрічали.....	30
Як молодий Пазюк присягу давав.....	33
Не так ті вороги, як добрії люди.....	35
Рекомендована література.....	37
Додаток	